

POGLED NA HRVATSKU ILUSTRACIJU ZA DJECU

Irena Bekić

Izložba hrvatske ilustracije za djecu i mlade
Zagrebački velesajam, Interliber, 6. paviljon
9.11.-13.11.2004.

Kada je 1969. godine, pišući o ilustraciji u djelima Mate Lovraka, Vilko Gliha Selan konstatirao nedostatak "podataka o razvoju knjižne ilustracije u našoj likovnoj umjetnosti i likovnoj historiografiji", kao i to da "ne postoji nikakova stručna literatura, studije kao ni kritički zapisi ili stručni prikazi o toj kategoriji grafičke umjetnosti"¹, vjerojatno nije mogao ni pomisliti da će trideset i pet godina kasnije njegove riječi biti jednako aktualne. Zanemarena i neprepoznata od likovne kritike, ilustracija je i dalje

ostala na svojoj rubnoj poziciji. O maćehinskom odnosu prema njoj možda ponajbolje govori činjenica da ju je Enciklopedija hrvatske umjetnosti u potpunosti izostavila. Hrvatska ju enciklopedija, pak, ostajući na razini općenitosti, definira kao „slikovno tumačenje, objašnjenje ili ukrašavanje teksta“², a o ilustraciji kao samostalnom umjetničkom žanru uopće ne govori. Pogotovo se malo govori o ilustraciji za djecu, osobito i složenom umjetničkom izrazu koji se kreće unutar zahtjeva postavljenih s najmanje

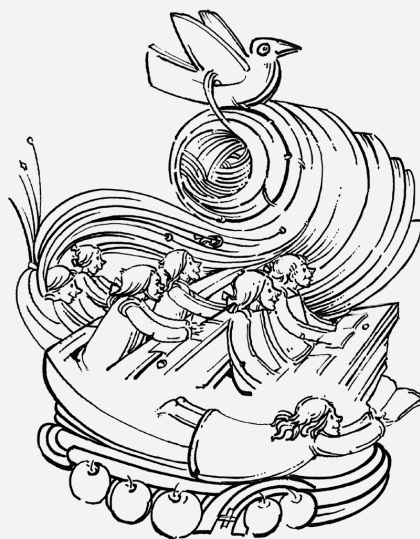
¹ V. GLIHA SELAN, Ilustracija u djelima Mate Lovraka, u: *Umjetnost i dijete*, god 1., 2 (1969.), 13 -27.

² Hrvatska enciklopedija, Zagreb, HLZ, 2003., sv. 5, 58.

triju strana: zahtjeva teksta, djeteta i izdavača. Upravo zbog vezanosti uz tekst i usmjerenosti ka dječjoj publici, o njoj češće pišu književni kritičari ili pedagozi nego povjesničari umjetnosti, što potvrđuje onu poznatu priču o nezavidnom položaju u vlastitom dvorištu. Usprkos rastućem broju nakladnika orijentiranih isključivo na knjigu za djecu³ i činjenici da do sada već imamo značajnu listu vrlo dobrih ilustratora,⁴ još uvijek nam nedostaje ozbiljan pregled ilustracije u Hrvatskoj. Istina, postoje tekstovi koji donekle pružaju uvid u činjenično stanje, no oni su uglavnom tek imenici ilustratora i ne mogu, na žalost, zadovoljiti kriterije struke.⁵ Slična je situacija i s izložbama. Rijetko imamo priliku vidjeti ilustraciju u nekom od reprezentativnih izložbenih prostora. Valja ipak reći da je ona u redovitom izlagačkom programu Knjižnice Vladimira Nazora, kao i Galerije Prozori u Zagrebu. No, iako značajne, ove izložbe uglavnom prolaze bez većeg odjeka. Pokušaj sustavnog praćenja ilustracije u Galeriji Gradec u Klovičevim dvorima počeo je velikom retrospektivnom izložbom Ivana Viteza, ali nažalost s njom i završio. Ilustracija je, istina, teško uhvatljiva. Ona nadopunjuje i pretače priču u zavodljiv svijet slika, ali isto tako je i ovisna o tekstu i teško je od njega odvojiva. Stoga je svako izlaganje ilustracije na neki način nedovršen posao. Temeljena na suodnosu slike i teksta, izlaganjem gubi od svoje cjelovitosti i ostavlja nas u procjepu vlastite proturječnosti. No, to ne može biti razlog njezinu zapostavljanju.

Zbog svega toga više je nego dobrodošla *Izložba hrvatske ilustracije za djecu i mlade* na prošlogodišnjem Interliberu. Organizirao ju je ULUPUH u suradnji s umjetničkom organizacijom *Autorska kuća*. Po prvi su put na jednom mjestu bili okupljeni domaći ilustratori, a predstavljena je njihova četverogodišnja produkcija.⁶ Dugo čekana, ova nam je izlož-

ba došla doslovno zapakirana u omot autorica postava Korine Hrnčir i Maje Mesić. One su tristotinjak radova šezdesetero autora smjestile na stubove umotane u pak-papir, a iz razderanih „paketa“ izvirale su ilustracije. Čini se da je ideja o ilustraciji kao mjestu susreta odraslog i dječjeg svijeta odredila koncepciju ovoga projekta. U predgovoru kataloga Maša Štrbac naglašava da je ova izložba, iako se radi o ilustraciji za djecu, prvenstveno namijenjena odraslima, a sam postav poziva se na dječju sklonost ka zamatanju predmeta i trganju papira. U istom su ključu dizajnerice kataloga Ivana Čukelj, Tatjana Strinavić i Ivana Borovnjak „išarale“ katalog od naslovne pa sve do posljednje stranice, duhovito zaokruživši u sveopćem šaranju vlastita imena u impresumu. Ovako "išaran" katalog nalik je na dječju

intervenciju u knjizi za odrasle, što je još jednom ponovljena ideja o ilustraciji za djecu kao presjeku dvaju svjetova. Sam je katalog, međutim, sveden na popis autora s reprodukcijom po jednog rada svakog

³ Među hrvatskim izdavačima posvećenim izdanjima za djecu kvalitetom likovne opreme i brigom za ilustraciju ističu se *ABC naklada*, *Kašmir promet*, *Profil* i *Sretna knjiga* iz Zagreba.

⁴ Mnogi su se naši istaknuti umjetnici bavili i ilustracijom. Nabrojimo samo neke: Nasta Rojc je ilustrirala djela Ivane Brlić Mažuranić, povremeno su se ilustracijom bavili Ferdinand Kulmer, Hrvoje Šercar, Đuro Seder, Ivan Rabuzin, Ordan Petlevski, Biserka Baretić, Jagoda Kaloper. Ilustracija je značajan dio u opusu Nives Kavurić Kurtović, Josipa Bifela, Zlatka Boureka.

⁵ Sada već ugasli časopis *Umjetnost i dijete* posvećivao se ovim temama, kao i prigodni zbornici u izdanju Knjižnica grada Zagreba.

⁶ Ovakve izložbe u svijetu su dugogodišnja praksa. Najznačajnije su među njima međunarodna izložba koja se održava uz *Sajam dječje knjige* u Bologni, osnovana 1966. i godinu dana mladi *Bijenale ilustracija* u Bratislavi (BIB).

od njih. Šteta je što autori ovog projekta nisu iskoristili priliku da se o ilustraciji kaže nešto više pa se uz uvodni tekst Maše Štrbac i prigodničarski Tomislava Zlatića nije pronašao još neki koji bi barem donekle popunio prazninu o kojoj je Vilko Gliha Selan pisao prije trideset i pet godina.

Izložba nam je, pak, pružila uvid u trenutačni ilustratorski potencijal. U selekciji likovne kritičarke Branke Hlevnjak, ilustratora Marsele Hajdinjak-Kreč, Svjetlana Junakovića i Tomislava Tomića te Hele Čičko, voditeljice Dječjeg odjela Gradske knjižnice, na jednom su se mjestu našli naši provjereni ilustratori s dugim stažem, kao što su to Ivan Vitez, nagrađen *Časnom nagradom*, Vjekoslav Vojo Radoičić i Ivica Antolčić, kao i oni srednjega naraštaja, među kojima su Dražen Jerabek, dobitnik *Velike nagrade*, Andrea Petrlik-Huseinović, Pika Vončina, Manuela Vlačić-Maštruko, Magda Dulčić i drugi. Nagradu *Welcome*,

namijenjenu najmlađima, dobila je Sanja Rešček koja je nagrađena i *Nagradom publike*. Neka su imena bez kojih je teško zaokružiti priču o recentnoj hrvatskoj ilustraciji, poput Svjetlana Junakovića, Dubravke Kolanović ili Ninoslava Kunca, izostala. S druge strane velik je broj vrlo mladih autora izložio još neobjavljene radove, što govori o sve većem interesu za ilustraciju, no pitanje je jesu li baš svi zaslužili da ih se uvrsti u izložbu. U usporedbi s brojem od sto izlagača na najznačajnijoj međunarodnoj izložbi ovakve vrste, onoj u Bologni, broj od šezdeset

autora na našoj izložbi postaje upitan. Možda su se autori ovog projekta trebali poslužiti bolonjskim receptom pa uz izložbu u strožoj selekciji ostaviti mogućnost neformalnog izlaganja i onima koji nisu izabrani.⁷

ULUPUH-ova nam je izložba poslužila kao povod za sažet prikaz stanja u hrvatskoj ilustraciji, čiju raznolikost možemo sagledati s obzirom na stupanj realnosti prikaza. Ostajanje u okvirima realističkog izraza s jedne strane i stilizacija i priklanjanje infantilnom izrazu s druge, dvije su osnovne tendencije koje se mogu pratiti u suvremenoj ilustraciji. Unutar ove potonje autori se kreću od njeznog lirizma, poput naših autorica Dubravke Kolanović (1973.), Sanje Rešček ili Smiljane Čoh (1981.), do nešto „sirovije“ varijante bliske *art brutu*, kakvu kod nas možemo vidjeti u slikovnicama Danijela Srdareva (1981.), ilustratora najmlađe generacije koji za sobom već ima nekoliko međunarodnih izložbi.

Živ kolorit, prepoznatljiva stilizacija kojom pomiruje figuru i apstrakciju, narativnost i elementi kolaža karakteristika su stila Ivana Viteza (1940.), umjetnika koji sebe smatra prvenstveno ilustratorom. Izniman osjećaj za kompoziciju svrstava ga u red naših najboljih ilustratora. U takvom stilskom usmjerenju prethodi mu Mladen Veža (1916.), a slijedi Dražen Jerabek (1966.). Čak i kada se radi o vinjeti ili ilustraciji u dječjem časopisu, kod ovih se autora slika i tekst stapaju u jasno strukturiranu cjelinu koja odiše svojevrsnom monumentalnošću. Jerabekova se ilustracija temelji na čvrstoj liniji, sažetim i skulpturalnim oblicima, shematiziranim likovima i pomaknutim očistima. U njoj prepoznajemo tragove slikarske tradicije (ekspresionizam i secesija), kao i pučkog izraza. Jerabek kompozicije često temelji na ravnoteži između punog i praznog, između jednobojnih i ornamentalno obrađenih ploha. Poput Viteza i Veže, i on je izrazit kolorist, ali je razvio svoju interpretaciju kolorizma krećući se u okvirima sužene

⁷ Prošlogodišnja izložba ilustracije dječjih knjiga u Bologni okupila je sto autora iz dvanaest zemalja, što je selekcija od prijavljenih 2705 autora iz 64 zemlje. Na *Sajmu dječje knjige* u Bologni izložba ilustracija postavljena je u središnjem paviljonu, tzv. *Illustrators Caffeu*, dok je na stražnjim panelima ostavljen prostor neafirmiranim autorima da izlože svoje ilustracije i ostave posjetnice te na taj način ponude svoj rad izdavačima.

palette boja. Njima je bliska i Manuela Vladić Maštruko (1962.). U lirskoj atmosferi, u načinu na koji je građen plošni i neograničen prostor, u odnosu između realizma i stilizacije lika, njezine ilustracije također slijede tradiciju što su je uspostavili ilustratori Selanova kruga.⁸

Jednako dosljedni u strukturiranju svojih svjetova su i Ivica Antolčić, Vjekoslav Vojo Radoičić i Pika Vončina, ilustratori sasvim osobitog stila. Ivica Antolčić (1928.) se ilustratorskim poslom počeo baviti još sedamdesetih godina prošlog stoljeća objavivši u *Radosti*. Kipar i grafičar, prenio je svoja iskustva u ilustraciju koja se odlikuje izraženom linearnošću, čvrstim crtežom i voluminoznim oblicima. Krećući se uglavnom u tonovima iste boje, koristi je više u funkciji izgradnje volumena, nego u funkciji deskripcije. Antolčićeve su ilustracije prepoznatljive po folklornim i ruralnim motivima koje u njih unosi, a njegovo se ime vezuje uz ilustracije onih djela koja imaju elemente pučkog kao *Petrica Kerempuh* Hrvoja Hitreca ili zbirki narodnih pjesama i pripovijetki. Svijet što ga u svojim ilustracijama stvara Vjekoslav Vojo Radoičić (1930.) kombinacijom tempere i kolaža, jakim i čistim bojama, u skladu je s poetičnim, u nadrealističkom ključu složenim svijetom njegova slikarstva, scenografije i male plastike. U plošnim prikazima koji se protežu od ruba do ruba stranice dominiraju nakrivljene figure i predmeti, kuće i brodovi nastali u maniri infantilnog i pojednostavljenog likovnog izraza.

Dok se u radovima Dražena Jerabeka i Manuele Vladić Maštruko prepoznaje nit koja ih povezuje s ilustratorima *Radosti*, za Piku Vončinu (1961.)⁹ prije bi se moglo reći da je iznikla iz *Smibova* krila. Dječji časopis *Smib* pojavio se 1970. i odmah označio novo poglavlje u ilustraciji za djecu u Hrvatskoj. U njemu su surađivali Zlatko Bourek, Dijana Bourek, Ante

Zaninović, Nives Kavurić Kurtović, Jagoda Kaloper, Boris Dogan i drugi autori koji su razvili specifičan stil temeljen na iskustvima iz vlastite umjetničke prakse, kao što su scenografija, strip ili crtani film. Jasan crtež, tanka linija, vedre i svijetle boje i duhovitost u detalju odlike su ilustracija Pike Vončine. Njezini se likovi guraju u malim okvirima ili se razilaze po čitavoj stranici, režu kadar ili su sami njime prerezani, u prostorima s neobičnim i fantastičnim scenografijama.

Posebno mjesto u hrvatskoj ilustraciji ima Svjetlan Junaković (1961.), naš najnagrađivaniji i u svijetu najpriznatiiji autor. Pored niza drugih, uvršten je i u izložbu *Deset europskih ilustratora* u Japanu. Junaković na osobit način interpretira tekst. Njegove ilustracije, pune duhovitih rješenja, paralelna su priča koja se priča sama, čineći u suodnosu s tekстом izvanredno strukturirane slikovnice. Nježno kolorirane crteže vrlo često kombinira s isječcima iz novina dobivajući tako zanimljive teksture u kojima se pod namazom boje nazire novinski slog. Junakovića tekst

⁸ Ovom sintagmom pod zajednički se nazivnik svrstavaju ilustratori okupljeni oko časopisa *Radost*, čiji je urednik od početaka 1951. g. dugi niz godina bio Vilko Gliha Selan. Oni su u pogledu likovnosti uspostavili visok standard časopisa i dali mu još i danas prepoznatljiv vizualni identitet. To su ilustratori srodnog likovnog izričaja pa se može reći da se radi o ilustratorskoj školi. Među njima se ističu Vilko Gliha Selan, Josip Bifel, danas nažalost gotovo zaboravljena Vesna Borčić i Danica Rusjan.

⁹ Pika Vončina ovogodišnja je dobitnica nagrade *Grigor Vitez* za ilustracije u knjizi *Mjesečeva splav* autorice Sanje Lovrenčić u izdanju Školske knjige. Ovu nagradu dodjeljuje Savez društava Naša djeca od 1967. godine. Nagrade *Ivana Brlić Mažuranić* Školske knjige i *Vilko Gliha Selan* Izdavačkog poduzeća *Naša djeca* danas više ne postoje.

intrigira na više razina. Često ga unosi u sliku, uz grafičke znakove, upitnike i strelice, u obliku bilješki i komentara, osvajajući duhovitošću.

Pojedini autori, među kojima valja istaknuti Magdu Dulčić (1965.) i Ivanu Guljašević kao dvije posve različite autorske osobnosti unutar istog kruga, ušli su u ilustraciju iz stripa i crtanog filma, donijevši sa sobom sklonost eksperimentiranju s kadrom, naglašenu dinamiku, karakterizaciju gestom, karikaturnalnost i vrlo dobar crtež. Zaključujući podjelu suvremene hrvatske ilustracije u odnosu na stupanj realnosti prikazanog, moramo izdvojiti one ilustratore koji su uz realizam prikaza i romantičnu i bajkovitu atmosferu nastavili liniju koju je još početkom prošlog stoljeća zacrtao Vladimir Kirin. To su mladi

autori Tomislav Torjanac (1972.), Tomislav Tomić (1977.) i Milivoj Čeran (1978.) koji tek trebaju razviti svoj potencijal.

Na kraju, vratimo se izložbi koja je bila i povod ovome tekstu. Pretpostavimo li da je ona prva u nizu koji će uslijediti i pridodamo li tome tribinu o pravnom položaju ilustratora u Hrvatskoj i njihovu položaju na svjetskoj ilustratorskoj sceni koja se u organizaciji *Autorske kuće* održala uz izložbu, zatim nagradu za ilustraciju *Ovca u kutiji* za koju je ova umjetnička organizacija objavila natječaj te najavu ravnateljice *Klovićevih dvora* Vesne Kusin da će se ondje od 2006. održavati Bijenale ilustracije, onda možemo reći da je ilustraciji za djecu i mladež u Hrvatskoj konačno otvoren glavni ulaz.